

MISJONÆREN STUDERER SPRÅKET

AV OTTO CHR. DAHL

I min første periode på Madagaskar begynte jeg å arbeide med språkproblemer. Jeg ble da snart klar over at jeg trengte mer spesialutdannelse for å komme til bunns i sakene. Vel kommet hjem på ferie gikk jeg til en professor på universitetet og fortalte at jeg var misjonær og ønsket hjelp til å arbeide med det gassiske språket. «Er De misjonær?» sa han. «Det var da hyggelig at her kommer en misjonær, for språkvitenskapen skylder misjonærene så umåtelig mye.» Så nevnte han navnene på endel norske misjonærer som er kjent for sin innsats i språkforskningen. «Det er bare så sørgelig,» føyde han til, «at så få misjonærer har fått språklig fagutdannelse, for ellers kunne de ha ytet så mye mer.»

«Er det slik de ser på misjonærene her?» tenkte jeg. Jeg viste jo at mange ser på misjonærene som noen upraktiske, virkelighetsfjerne romantikere, som ikke har noen kontakt med den nøkterne hverdagsproblemer. Men her møtte jeg den rake motsetningen, anerkjennelse for hva misjonærene har betydd for vitenskapen.

Det er imidlertid ikke det minste rart at misjonærene har betydd mye for språkforskningen. Saken er at hver eneste misjonær «studerer språket». Og når vi tenker på at «hver misjonær» betyr de tusener av kristne misjonærer som er spredt over verden i dag, og i tillegg til det de tusener som har vært i arbeid før oss siden den store misjonstid i nyere tid begynte, og vi videre tar i betraktning at de fleste av de rundt om tusen språkene som misjonærene daglig strever med, er det knapt noen andre enn misjonærer som arbeider alvorlig med, så forstår vi litt av hvilket materiale for språkforskningen som skyldes

misjonærene. Vi kan trygt si at ingen annen enkel idé (for å bruke det uttrykket i ideologienes tidsalder) har brakt så mye språkmateriale for dagen som den kristne misjon.

Men misjonærene er jo ikke de eneste hvite som oppholder seg blant disse fjerne folkene. Der er handelsmenn og plantasjeeiere og koloniembetsmenn. Hvorfor har misjonærene betydd mer på dette område enn de andre? Jo, fordi misjonæren er mer avhengig av språket i sitt daglige arbeid enn de andre. Når handelsmannen kan navnene på varene sine, og på priser og penger, og ordene for kjøp og salg, så er han så omtrent hjulpen i sitt daglige virke. Og når det engang imellom dukker opp vanskeligere ting, så er det som oftest mulig å finne en eller annen tolk som kan greie det ut. Stort vidløftigere er det ikke for han som driver plantasjen heller. Og av kolonimaktene er det atskillige som ikke benytter de innfødtes språk i administrasjonen.

Misjonæren derimot må ha personlig kontakt med menneskene. Han må lære å forstå *tankegangen* hos folk, og han skal lære folk å forstå det han har å bringe. Han skal opptre som offentlig taler. Han er derfor nødt til å tilegne seg et mer abstrakt og rikholdig forråd på ord og uttrykk og et sikrere grammatisk herredømme over språket enn de andre utlendinger. Hvor ofte har det ikke hendt oss Madagaskar-misjonærer når vi var på et fremmed sted og mellom fremmede mennesker at vi ikke hadde sagt mange ordene før gasserne lyste opp og sa: «De er misjonær? Ja, jeg hører jo det på hvor flink De er i gassisk.»

For å få folk til å forstå dette som misjonæren kommer med, oppretter han skoler for barn og voksne. Da må han ha bøker, og i første omgang må han selv skrive dem. Han må kanskje til og med skape skriftspråket. Det setter særlige krav til språkkunnskapen.

Og så er det kravet fra budskapet han kommer med. Det han skal finne uttrykk for, er jo selve evangeliet, evangeliet om synd og nåde, liv med Gud, frelse og salighet. Det kan aldri legges fram enkelt og lettfattelig nok, med ord og setninger som et barn ikke kan misforstå. Og det er Guds hellige ord, som må ha den vakreste og verdigste drakt som språket kan yte. Bibelen er det som tvinger misjonærene til alltid å streve videre mot det fullkomne i språket, så man aldri kan stanse opp og si man har nådd det. Derfor er det også at protestan-

tiske misjonærer gjennomsnittlig er kommet lenger med språket enn katolske.

La oss først ta for oss det alminnelige språkstudium, det første som møter oss når vi kommer til misjonsmarken.

Vi kom der, Vi så mennesker. De var der. De smilte. Ansiktet forandret uttrykk. De snudde seg og snakket med hverandre. Men der var en mur mellom dem og oss. Vi hadde ikke noe middel til virkelig kontakt med dem. Vi var endelig kommet dit vi hadde lengtet, dit Gud hadde kalt oss, og så kunne vi ingen ting gjøre. Det var som å renne hodet mot muren. Jeg nytter høvet til å be dere misjonsvenner huske særlig på nyutkomne misjonærer, for det er en tung tid for sjel og ånd den tiden en er utenfor, bl. a. også på sett og vis utenfor de helliges samfunn.

Det snakker rundt omkring en. Men det er ullen, grå tåkemasse som ikke er å få tak på. En strøm av fremmede lyd som en ikke kan holde fast. Hva var ord, og hva var setninger? Et fremmed tonefall som vel betydde ett eller annet.

Så begynner språkstudiet. En får noen lærebøker, og framfor alt Bibelen. En eldre misjonær forklarer kanskje noen av de vanskeligste tingene. Men han har mye annet å bruke tiden til, så det blir ikke så mye hjelp å få av ham. Mest må en arbeide med innfødt lærer. Det er jo også det beste både for uttalen og for å få god setningsbygning. En utlending er og blir en utlending.

Denne læreren kan noe engelsk eller fransk, så han kan bruke det til forklaringer. Men vi oppdager snart at det er ikke det samme vi kan av dette som for oss begge er et fremmed språk. Han har lært det som en har bruk for i dagliglivet der, hvor forholdene er så forskjellige fra våre. Og vi har lært gloser som angår europeiske forhold, og står rett som det er bom fast for det enkleste i natur og folkeliv der ute. La oss si vi støter på det gassiske navnet på et tre. Det står kanskje endel av dem langs veien hundre meter borte, men da vi gikk forbi og så dem, var det for oss bare en av de mange fremmede, navnløse vekstene. Læreren sitter nå inne i stuen hos oss og oversetter det gassiske navnet til fransk for oss. Det er også et ord vi aldri før har hørt, og aldri har hatt bruk for. Men læreren kan ikke begripe at vi ikke kan et så alminnelig fransk ord som det. Vi virker

jo ellers som vi kan atskillig fransk. Slik får vi streve med to språk samtidig, to ordbøker etter hverandre. Det som er grått, brukes til å forklare det som er svart.

Læreren har ofte aldri hatt noen utlending som elev før. Han har ingen begreper om hva som er vanskelig for oss i språket, og kan ikke legge studiet an. Noen lærebok som er ordnet slik at en går fra lettere til vanskeligere stoff, eksisterer som oftest ikke. En får være glad om det finnes en grammatikk og en ordbok. Det blir da eleven som må legge undervisningen an, og forsøke å grave ut av læreren det som han etter hvert skjønner er nødvendig.

Først blir det noen lysere prikker i mørket. Når en hører teksten lest i kirken og følger med i nytestamentet, drar en kjensel på ett og annet ord, bortover. Når folk snakker, kan en plutselig gripe et ganske kort utsagn. Men å få sagt det en tenker! Tankebanene er jo så forskjellige fra våre. Hele tanken må likesom smeltes om og støpes i en ny form, skal det bli riktig.

La oss som eksempel ta det kjente ordet i Johs. 3, 14—15: «Og likesom Moses opphøyet slangen i ørkenen, således skal Menneskesønnen opphøyes, forat hver den som tror på ham, skal ha evig liv.» På gassisk er det slik med oversettelsen under, ord for ord:

Ary	tahaka	ny	nanandratan'	i	Mosesy	ny	menarana	tany
Og	likesom	oppløftelsesmåten	til	Moses	slangen	der		
			i	fortid				i
								fortid
an-efitra	no	tsy	maintsy	hanandratana	ny	Zanak'		
i ørken	nettopp	slik	ikke	kan	ikke	oppløftelsesmåte	barnet	
						i	fremtid	

olona mba hanana fiainana mandrakizay izay rehetra mino Azy.
 menneske forat skal ha liv inntil hin de alle tror ham.

Slik må tankene i smeltedigelen og omformes.

Å lese og skrive er heller ikke alltid lett. China har sine tegn, som det nok krever et utenkelig arbeid å komme inn i. Fremmede bokstavsystemer som de indiske og det arabiske er enklere, men skaffer hodebry nok til å begynne med. Men selv med våre kjente bokstaver er det ikke så greit å lese flytende ord som *ny fampifanatonana*.

tonantsika. Heller ikke å forstå det, især når det er *hatona* en må slå opp på i ordboka, og der finner en ikke denne formen, men bare betydningen av grunnordet. Så må en hjelpe på med sine grammatiske kunnskaper for å finne at det betyr «det at vi får hverandre til smått om senn å nærme oss hverandre». Det var et langt ord på gassisk, men så måtte vi også ha 13 ord på norsk for å få sagt det samme.

Slik omtrent faller språkstudiet for den store masse av misjonærer i dag. Men når det er såpass lettvindt, så er det jo fordi noen andre har gjort det før. Ganske annerledes er det når språket er helt ukjent for den hvite mann. Og det har ofte vært tilfelle for pionermisjonærene, og er det til dels ennå den dag i dag, især i Afrika. Som oftest finner man vel noen som kan litt av ett eller annet mer eller mindre kjent språk, og så kan man begynne med å spørre dem hvordan man sier det og det. Finner man ikke det, må man gå rundt og peke og lytte og gjette, og gjennom utallige villfarelser først komme så langt at man lærer å spørre. Det er de som har måttet gå den veien også.

Men selv når man har noen å spørre, er det møysommelig. En må skrive opp de ordene en får tak i. Men hvordan skal en skrive dem? Hvilke bokstaver passer? For lydene er ofte andre enn de vi er vant med. Hvor mange forskjellige lyd er det i det hele i dette språket, som man må ha forskjellige bokstaver for? Det er et spørsmål man må ha svar på før man kan skrive nøyaktig og riktig. Men man er jo nødt til å begynne å skrive før man vet dette. Og så må feilene rettes siden.

Ordene setter man opp i ordlister, men der er stadig utover feil å rette og forbedringer å foreta. Jeg skal ta et eksempel fra gassisk som lett kunne inntreffe for en pioner. Jeg lærte tidlig ordet *mavo*, og fikk det oversatt med «grå». Men snart oppdaget jeg at *mavo* ble brukt om noe brunt. Senere kom jeg ut for at noe gulaktig var *mavo*. Da er det lett å tenke: Hva er det for noen forvirrede fargebegreper disse mneneskene har? Men de er ikke det minste forvirret. Det er vi som er forvirret når vi tror det går an å sette likhetstegn mellom et gassisk og et norsk ord. *Mavo* betyr hverken grå eller brun eller gul, men alt det og mer til på én gang. Grunnbetydningen er «jordfarget»,

så det dekker alle de fargenyanser som gassisk jord kan ha, og det er ikke lite. De har sine meget bestemte begreper om farger, men for oss virker de ubestemte, fordi de trekker grensene mellom fargene andre steder på spektret enn vi gjør det. Tar vi for oss et farge-spektrum, ser vi jo at fargene går jevnt over i hverandre, og et uttrykk som «gulgrønt» viser at vi selv ikke riktig vet å trekke grensen mellom gult og grønt. Vi skal da ikke undre oss over at folk på den andre siden av kloden kan dele opp spektret annerledes enn vi. Jeg husker engang jeg holdt på med en ordbok, hvor vanskelig det var når vi kom til farger. En snakker om å forklare en blind fargene. Men det blir like vanskelig når man ikke er enige om hva de heter og hvilke nyanser de har. Min gode venn og medarbeider for rundt i stuen og lette på portierer og sofaputer for om mulig å finne den rette fargenyansen. Og slik er det mer og mindre med alle ord i et fremmed språk. De svarer delvis til våre ord, men omfatter noe mer på én kant og noe mindre på en annen.

En annen forvirrende ting som man til dels støter på, er at to like ord øyensynlig ikke er like. De må skrives med samme bokstaver, men er likevel forskjellige. Her er forresten nordmenn og svensker bedre stilt når det gjelder å oppfatte slikt enn andre europeere, for vi har sånt i våre egne språk. Jeg sikter til tonelagsforskjellen mellom bøkker og bønder. Det er jo ikke l-en som vi skriver og ikke uttaler som gjør forskjellen der, men bare tonelaget vi uttaler det med. I afrikanske språk er slikt ikke ualminnelig, og kinesisk har formodentlig rekorden, med 4 eller 5 forskjellige tonelag.

Samtidig studerer man ordenes former og sammenføyningen til setninger. Vi blir til dels spurt her hjemme: «Eksisterer det noen grammatikk i sånne språk?» Det er ofte ikke så klart hva folk mener med det. Det er jo sikkert at det for mange språk ikke eksisterer noen grammatikk-bok. Men jeg har ofte følelsen av at folk tror at når det ikke er noen grammatikk-bok, så eksisterer det heller ingen regler for hvordan språket skal brukes. Det er naturligvis en villfarelse. Det er ikke de trykte grammatikkene som har bestemt hvordan vi skal snakke. Vi hadde lært å snakke norsk, og det temmelig rent og riktig, lenge før vi begynte å lære at det er 9—10 ordklasser og noe som heter subjekt og predikat. Grammatikken bestemmer ikke språket, men språket bestemmer grammatikken. Norsk

grammatikk er ikke annet enn at nordmenn har satt seg ned og tenkt etter hvordan vi pleier å snakke, og har prøvd å skrive ned i et system de språklige vanene vi har når vi snakker. Disse vanene har vi fått inn fra den tiden vi lærte å snakke, og dem følger vi enten vi har lært grammatikk eller ikke.

Slik er det naturligvis i alle språk. Å snakke grammatikalsk riktig, er å snakke sånn som folk har for vane å snakke på vedkommende språk. Og det er meget bestemt, enten det er skrevet noen grammatikk eller ikke. Grammatikken ligger da skjult i selve språkbruken, og den utlending som vil lære språket til bunns, må forsøke møysommeligg å hale den fram og forme den i regler. Og det er vanskelig. Særlig fordi så mye er forskjellig fra den grammatikken vi trekker med oss hjemmefra. Det er slett ikke sikkert vi finner igjen våre 9 eller 10 ordklasser eller våre 2—3 kjønn av substantivene. Det kan være ganske andre inndelinger. Vi finner ikke de samme tidene i verbene. Vi må ikke bli forbauset om et adjektiv kan settes i imperativ, eller om et adverbium eller en preposisjon har en fortidsform, eller om et substantiv kan være predikat. Det som vi oversetter med en preposisjon, viser seg kanskje i grunnen å være et verbum i dette språket. Den som skal skrive grammatikk, må bare forsøke å finne fram til det systemet som språket snakkes etter, om det er aldri så forskjellig fra vårt eget.

Ut fra dette endeløse strevet med lydsystemet, ordlister og grammatikk skal det så krystallisere seg et skriftspråk. Men til et skriftspråk skal det mer enn bare lyd og ord og grammatiske former. Det er også noe som heter stil. Vi vet jo selv at når vi skal skrive noe, faller det ikke å bruke akkurat den samme måten å si det på som når vi prater hverdagslig. Selv det mest primitive språk har sin litterære stil, om det ikke eier skrift. Hvor kan vi da finne den, når det ikke eksisterer bøker? Jo, det er de flinke fortellerne som kan den. De som har et lager av eventyr og sagn og historier å oppvarte med. Hos dem må misjonæren gå i lære for å få stil over det han skriver. Og så blir misjonæren eventyrsamler. Jeg kan f. eks. ikke tenke meg annet enn at bibeloversetteren Boddings store samling av santaleventyr må ha hatt stor innflytelse på stilen i den moderne santallitteraturen.

Men her kan man heller ikke sluke rått. Evangeliet som vi skal

bære fram, er jo så grunnforskjellig fra de naive og ofte rå og umoralske eventyrene de forteller, at alt i stilen passer det ikke å overføre. Misjonæren må velge og vrake og nyskape, og han bommer og må gjøre om igjen. Bedre neste gang, må være valgspråket.

Evangeliet er jo i det hele aldeles nye tanker for en hedning. Derfor mangler språket hans ofte ord for å uttrykke dem. Man hører ofte sagt at de laverestående folks språk er så fattige på abstrakter. Det stemmer slett ikke alltid. En alminnelig gassisk bonde f. eks. bruker i dagliglivet uendelig mye oftere abstrakte substantiver enn en norsk bonde gjør det. Det har ikke noe med kulturen å gjøre, men det avhenger først og fremst av strukturen i det språket man har arvet. Men selv språk som har lite abstrakt struktur, får da på en eller annen måte uttrykt uten vanskelighet de abstraktene man trenger til hverdags: hugg, slag, fiske, planting, bryllup, fest, om ikke ordet for det alltid kan betraktes som et abstrakt substantiv. Språkene har alltid uttrykk for det man har bruk for å si til hverdags.

Men det som evangeliet sier, har de aldri før hatt bruk for å si. Det er helt nye tanker som aldri før har vært tenkt på det språket. Og da er det ikke rart at de mangler uttrykk for dem. Kjærlighet, rettferdighet, synd, forlatelse, fred og salighet, er tanker som aldri har vært tenkt, og som det derfor ikke er ord for.

Men misjonæren er i den pine at det må skaffes uttrykk for dem om evangeliet skal nå fram. Her har forskjellige veier vært valgt. Da Bibelen skulle oversettes til suaheli (språket i Zanzibar, som også brukes mer og mindre over store deler av Øst-Afrika), manglet slike uttrykk i de innfødtes språk. Der hadde de da i mange hundre år stått under arabisk herredømme, og arabiske ord for disse tankene var kjent. De ble så benyttet i Bibelen også. Men så viser det seg siden at de arabiske ordene er så mettet av det innholdet de har i muhammedansk teologi, at folk forstår noe ganske annet med dem enn det evangeliet sier. Rettferdighet i koranen og rettferdighet hos Paulus er to vidt forskjellige ting. Og så må man på nytt begynne å lete.

Oftere har man valgt den utveien å ta innfødte ord som tilnærmevis har den betydningen man søker, og så må kristendommen i tidens løp presse det nye innholdet inn i det gamle ordet. Da Bibelen skulle oversettes til gassisk, hadde ikke språket noe ord for å elske.

Man tok et ord som betydde å like. I løpet av de vel hundre år som er gått siden, er det kristne kjærlighetsbegrepet slik innforlivet i ordet at det skulle undre meg om ikke en og annen Madagaskar-misjonær som leser dette, trodde at jeg tok feil da jeg nevnte at gassisk ikke hadde ord for å elske.

Slik skapes skriftspråk, og grunnlaget legges for Bibelen på folkespråket og kristen litteratur på forhånd. Da må litteraturen også studeres for å lære språk og stil. Men overalt er det nye tanker som skal inn i et gjenstridig og ufullkomment språk. For ikke å snakke om når litteraturspråket er så vanskelig som det kinesiske. Det strev kinamisjonærene har i litterært arbeid, kan vi andre sikkert ikke fatte.

Av den litteratur som skapes, skal vi spesielt nevne én art. Salmer og sanger og åndelige viser er noe av det den unge kirken absolutt trenger. Det har jo hørt til kristen gudstjeneste helt fra aposteltiden. Når vi ser hvor uhyre få det er i vårt land som kan skape noe slikt av varig verdi, og det på morsmålet, skulle en tro det var håpløst for en liten flokk pionermisjonærer å få til en salmeskatt på et fremmed språk.

Men også det har pionerene måttet gjøre, og ofte med godt resultat. De fleste av de norske pionermisjonærene på Madagaskar skrev salmer, og fra alle pionertidens salmediktere er det noen salmer som lever i dag. Men i nutidens store misjonærflokk på Madagaskar har vi bare noen ganske få poeter. Der er ingen annen fornuftig forklaring enn at all god gaves giver deler ut nådegavene i rikt mål når de trengs mest.

Det å skape de første salmer var en språklig prestasjon. Misjonærene var ofte de første som forsøkte å lage vers med rytme og rim i. Der også var det misjonærenes språkstudium som lå bak, og som preget stilen også for innfødt poesi i tiden framover.

Dette var noen streif fra pionerarbeidet med språket. Og det er jo nettopp pionerarbeidet med så mange ukjente språk som har skaffet språkvitenskapen så mye nytt stoff å arbeide med, slik som jeg var inne på til å begynne med.

Men jeg har flere ganger nevnt at man aldri blir ferdig med språkstudiet, fordi man aldri har nådd det fullkomne. Slik er det for den enkelte misjonær i hans livslange strid for å undertvinge seg

språket. Og slik er det også i det vi kan kalle misjonærflokkens felles viten om språket, det som på en eller annen måte har fått et nedslag på papiret. Det kan være grammatikker og ordbøker om språket, og det kan være i form av litteratur på språket. Alltid videre fram, aldri fornøyd med det vi har oppnådd.

Men dette videre arbeid for å utvide det felles kjennskap til språket, blir ikke alles sak i samme grad som det vi hittil har snakket om. Her må det spesialisering til for å komme så langt som mulig, og da må det også arbeidsdeling til mellom misjonærene. Foruten det daglige arbeid som faller nokså likt for de fleste, blir det jo i misjonsarbeidet mange spesialoppgaver som vi fordeler oss imellom etter som enhver har fått nådegave til. Alle har jo sine nådegaver. Men de er heldigvis så forskjellige, og i misjonsarbeidet mer enn i noe annet er det slik at alle nådegaver kommer til nytte.

En av dem er det videre arbeid med språket. Og der har også misjonene og misjonærene mer begynt å dra nytte av resultatene og metodene i moderne språkvitenskap. Det er som professoren sa — en kommer lenger med fagutdannelse. Det gjelder jo i alle fag. Men misjonærene har på så uendelig mange områder måttet klatte og få det til uten å være fagfolk, bare med nådegavene.

Ett område hvor vitenskapen er kommet langt, er midlene til å studere uttalen. Uttalen er jo noe av det vanskeligste i et fremmed språk. Vi vet det fra vi selv begynte å lære engelsk og tysk på skolen. Vi strevet med å etterligne lærerens uttale. Men når vi omsider møtte en innfødt engelskmann eller tysker, så var uttalen likevel ikke akkurat sånn.

Og det har jo så mye å si å ha en god uttale. En utlending med dårlig uttale er ofte vanskelig å forstå, selv om han snakker grammatisk riktig. Og så blir det så pussig at en må trekke på smilebåndet rett som det er. Da risikerer en at det blir pussighetene menigheten har med seg hjem fra prekenen istedenfor Guds ord.

En riktig uttale kan ikke læres uten ved uavlatelig å *lytte* til de innfødte, og *ape* etter dem. Men for en nybegynner er det verdifullt å ha en beskrivelse av språkets lyd, og samtidig bli gjort oppmerksom på de alminneligste feil ens landsmenn gjør. Især når det er lyd som er svært forskjellige fra våre, er det simpelthen nødvendig å vite hvordan en skal bruke tungen og stemmebåndene for å danne dem.

Men den som skal lage en slik beskrivelse av uttalen, må selv kjenne den ut og inn. Her er det den moderne fonetikk gir oss midler til å studere hvordan lydene frembringes, og gjør oss mer uavhengige av vårt øre, som er altfor mye preget av morsmålet vårt. Jeg har selv drevet med slikt arbeid på Madagaskar, og er blitt bedt spesielt om å dra fram noe av det i denne artikkelen.

Vi vet jo at språklydene i alminnelighet frembringes ved at luftstrømmen fra lungene passerer stemmebåndene og går ut gjennom munn og nese. Lyden vi da hører og oppfatter, avhenger særlig av den formen kanalen som luften passerer, har i øyeblikket. Det som mer enn noe annet forandrer formen på denne kanalen, er tungen. Det er derfor meget viktig for kjennskapet til uttalen å vite hvordan tungen arbeider. Det er flere metoder til å undersøke det. Jeg skal bare nevne den jeg selv har brukt, og som er billigst og lettest å praktisere på en ensom misjonsstasjon.

Med en pensel smører man ganen på forsøkspersonen med en blanding av pulverisert trekull, sukker og vann. Sukkeret er der som bindemiddel, forat det skal henge fast til ganen, og trekullet er fargestoff. En smører helt fra baksiden av tennene og bakover så langt det går an uten at forsøkspersonen brekker seg. Så sier han et ord. Da blir tungen svertet der den berører ganen. Så rekker han tungen ut, og en legger et trekkpapir på den og får et avtrykk av den. Ved hjelp av et tannlegespeil ser en så på ganen og ser hvor trekullet er blitt slikket av. Dermed blir en også klar over hvilke deler av ganen tungen har vært borti. Og så får forsøkspersonen skylle munnen for å være klar til neste eksperiment.

Fig. 1 viser et slikt tungeavtrykk. Det er ordet *migía*. M-en lages med leppene uten tungens hjelp, så den vises ikke her. Og a-en dannes så langt bak i munnen

Fig. 1

Fig. 2

at den heller ikke er kommet med. Men *i* og *g* vises tydelig. Tungespissen har ikke berørt ganen, men forat vi skal vite hvor den er, har jeg satt en liten flekk på den og tegnet et kryss over. *I*-en er frembrakt ved at en bred rand av tungen har klempt seg opp mot ganen, slik at det bare ble en trang kanal midt etter tungen som luften kunne passere. Se den smale, hvite veien som går bakover fra tungespissen midt etter tungen. *G*-en er dannet ved at denne kanalen en kort stund ble lukket igjen omtrent midt på tungen. Vi ser den svarte flekken som stenger kanalen like før den kommer ut i «åpent rom» på baktungen. Det er omtrent samme *g*-en som den sunnmøringene har f. eks. i ordet «liggje».

Vi så at *m* lages med leppene og ikke med tungen. Slik er det også med *p* og *b*, *f* og *v*. Dessuten er leppene med og lager en rund *o* og en flat *i*. Da må man ty til andre metoder. Der kan man jo se atskillig med det blotte øye, men det gjelder å holde disse skiftende bildene fast. Det gjør man med kinofilm. Man vet at det er så og så mange hundredels sekund mellom hvert bilde på filmen man har tatt av munnen til mannen som snakket, og sammenligner bilde for bilde. Fig. 2 er et bruddstykke av en. Mannen sa ordene *ao izy*. Vi kan lett se både *o* og *i* om vi følger bildene ovenfra og nedover. Dette er tatt med en fart av 16 bilder i sekundet, men helst bør en bruke dobbelt eller firedobbelt så stor fart.

Men alt dette er ikke tilstrekkelig til å bestemme hvordan lydene dannes. Vi må også undersøke luftstrømmen fra munn og nese, og stemmebåndssvingningene. Til det har vi et apparat som tegner opp disse tingene på en papirstrimmel som fig. 3. Det svarte er sot, som dekket den fullstendig da den var ny. Soten var løs, så alt som rørte den, satte hvite merker. Se f. eks. fingeravtrykket i øverste kanten. Strimmelen går over en rulle som drives med jevn fart av en grammofonfjær. Den øverste bølge-linjen er laget av en stemmegaffel som gjør 100 svingninger i sekundet. Den brukes til å ta tiden med. Det

har tatt ca. 80 hundredeler av et sekund å si det ordet vi har på fig. 3.

De to andre bølgelinjene er tegnet av luftstrømmen fra nesens øverst, og fra munnen nedenfor. En snakker i en trakt, hvorfra lufttrykket overføres til en spiss som skriver i soten. Likeså har en en gummislange fra det ene neseboret til en lignende spiss som tegner lufttrykket fra nesens. De loddrette strekene har jeg satt etterpå for å sammenligne de to kurvene. Likeså bokstavene. De har jeg skrevet for å huske hva som var sagt. Så fikseres strimmelen ved å trekkes gjennom en tynn skjellakkopløsning. Når lakken er tørr sitter soten fast, og strimmelen kan oppbevares og stelles med etter som man har bruk for.

Fig. 3 er det samme ordet *migía* som vi hadde på fig. 1. På *m* er den nederste linjen langt nede, altså har munnen vært lukket. Derimot går den midterste linjen litt opp. Av det ser vi at luften gikk ut gjennom nesens. På *i* åpnes munnen, og den nederste streken går kraftig opp, men i nesens slutter ikke luften å gå riktig straks. *I*-en var altså litt nasal til å begynne med. På *g* er luftpassasjen stengt både i munnen og nesens, men i munnen åpnes det igjen på *i*. På *a* er lufttrykket svært lite.

Betrakter vi disse linjene nøyer, ser vi noen småbølger oppå de store bølgene. Tydeligst vises de på neselinjen på *m*. Det er stemmebåndssvingningene. Vi vet at når vi snakker og synger, er stemmebåndene våre i bevegelse som strengene på et instrument, og lager toner på samme måten. Disse svingningene er det vi har fått opptegnet her. Jo høyere tonen er, dess tettere ligger bølgetoppene, og omvendt. Det kan vi benytte til å undersøke tonelag og tonefall i det

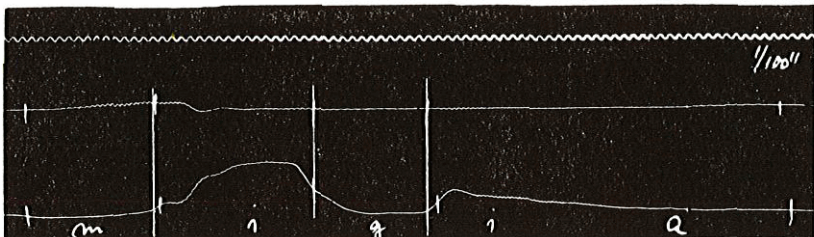

Fig. 3

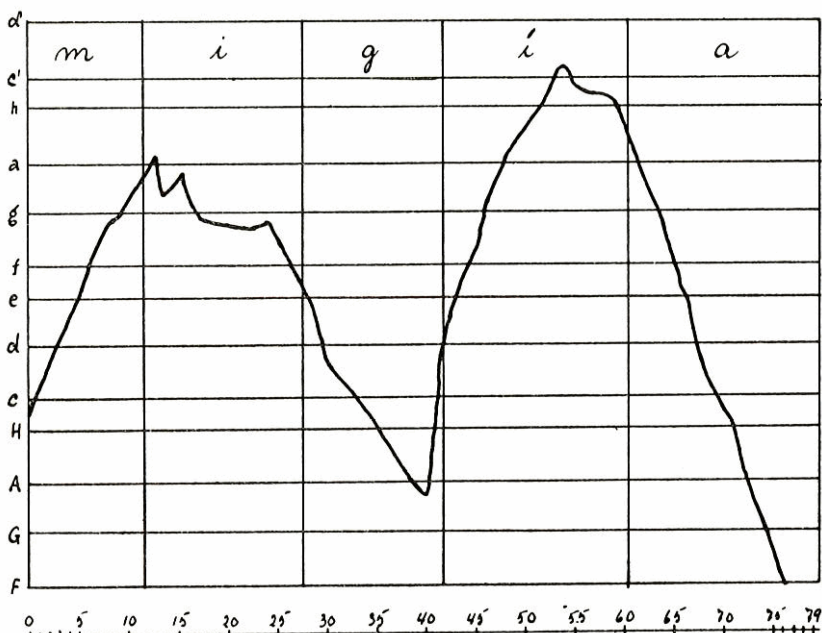

Fig. 4

som er sagt. Ved å sette strimmelen på fig. 3 inn i et spesielt apparat kan vi få denne bølgeinjen tegnet om til en kurve som viser hvordan tonen går opp og ned.

Fig. 4 viser oss denne tonekurven til det samme ordet, tegnet etter fig. 3. De loddrette linjene deler mellom de forskjellige lydene, og på skalaen under kan vi lese av hvor mange hundredels sekund hver av dem har vært. De vannrette linjene angir tonens høyde med den relative avstanden mellom hver tone i skalaen. Navnene på de tilsvarende notene står til venstre. Her har tonen begynt mellom H og c. Den stiger på hele *m*-en, og når opp til a med det samme *i*-en er begynt. Så synker den og når nesten ned til As på slutten av *g*-en. Deretter stiger den raskt over en oktav, og når opp over c' i annen halvdel av den betonte *i*-en. Men så synker tonen igjen helt ned i F. Like før *a*-en slutter, har vi ingen tone lenger. Stemmebåndene svinger ikke, det siste av *a*-en er bare hvisket. Alt dette har vart 79,5 hundredels sekund.

Denne fremgangsmåten har jo særlig stor betydning når språket har tonelag med forskjellig mening, som våre bøtter og bønder, eller de mange tonelagene i kinesisk. Vi har det jo også på enkelte norske misjonsmarker i Afrika. Når toneforskjell kan brukes til å skille mellom betydningen av ordene, er det av særlig stor viktighet å få konstatert hvori forskjellen består. Men selv hvor det bare gjelder å finne fram til et naturlig tonefall, får vi hjelp av denne metoden.

Før vi slutter skal vi også ta med en annen side av det mer spesielle språkstudium. Vi vet at filologene bl. a. studerer noe som kalles språkhistorie. Det er historien om hvordan et språk har forandret seg ned igjennom tidene. De studerer ikke det bare for moro skyld, men fordi det også hjelper til å forstå språket slik som det er i dag. Språkhistorien er man især kommet til klarhet over ved å sammenligne skrevne tekster så mange hundre år bakover som det finnes noe slikt.

Men et språk som aldri har vært skrevet før, har ingen historie. Det har hatt sin utvikling som alle andre, men vi kan ikke konstatere den med så lettvinte midler som for de europeiske språkene. Da må vi prøve andre veier til å finne ut noe om tidligere stadier i språkets utvikling. Hvis vi vet om at det er i slekt med andre språk, har vi et verdifullt middel i sammenligningen med disse språkene.

Vi vet f. eks. at gassisk er i slekt med språkene i Indonesia: Sumatra, Java og især Borneo, videre Filippinene, og i fjernere slektskapsforhold til språkene utover Stillehavet. Det er av uvurderlig nytte for den som skal forsøke å komme til bunns i gassisk grammatikk å kunne sammenligne med flere eller færre av de beslektede språkene.

I denne forbindelsen kan jeg ikke unnlate å nevne at en av de som har utrettet mest med gassisk på det sammenlignende område inntil denne dag, er misjonæren Lars Dahle, med sine artikler i 1870—80-årene. For sin tid gjorde han et imponerende arbeid. Og på enkelte områder er man ennå ikke kommet lenger enn dit Dahle førte det dengang. Dette siste gjelder i særlig grad det gassiske språks forhold til Afrika. Det er nemlig ett lag i gassisk som stammer derfra.

I Afrika er det også sånn at de fleste av språkene sør for ekvator hører til én stor familie, og kan sammenlignes med hverandre. I Sudan er språkgruppene mye mindre, så det blir vanskeligere å få så mye

ut av sammenligning. Men mye vil antakelig klarne når kjennskapet til dette myldret av språk blir større. — Santalspråket har sine slektninger, spredt her og der utover For- og Bak-India. — Der er nok av oppgaver som ligger og venter på sin løsning.

Nå sitter formodentlig en og annen med spørsmålet: Når misjonæren driver på med alt dette her, kommer han ikke da ut på vidda, langt bort fra det han egentlig skulle gjøre? Svikter han ikke sitt kall?

Faren er der naturligvis. Det finnes i det hele ingen ting i denne verden som ikke kan være farlig for en kristen. Selv noe sånt som fromme menneskers bønneliv måtte Jesus felle farisæerdommen over. Og da er det klart at det er grunn til å være på vakt her også. Enhver misjonær må stadig være på vakt og daglig prøve alt det han gjør på misjonærkallet.

Hva er så en misjonærs kall? Det er å bære fram evangeliet om frelsen i Jesus Kristus, og med dette evangeliet bygge Guds kirke i hedningland. Når misjonæren studerer språket, blir det da som ellers dette spørsmålet han stadig må stille seg: Tjener dette evangeliet? Bidrar det til å gjøre meg og andre mer skikket til å bære fram evangeliet? Jeg blir kanskje noe hindret av det, men kan det være så nyttig for de andre at det likevel lønner seg for misjonen? Kan det tjene Kristi kirke i dette folket? Kan det bidra til å gi evangeliet en bedre og høveligere drakt? Evangeliet i Bibelen og i gudstjenesten, i skole og i kristnes dagligliv.

Prøves arbeidet med språket daglig på denne prøvesteinen, da blir det ikke farlig for kallet. Da kan det tvert imot bli slik at en *må* studere språket for å være tro imot sitt kall.

Da blir det slik som for en tysk misjonær som i 1850-årene oversatte Bibelen til ett av språkene på Borneo. Mens Bibelen ble trykt, oppfordret det nederlandske bibelselskapet ham til også å gi ut grammatikk og ordbok over dette språket. I løpet av 8 mndr. greidde han å få det til, og disse bøkene på tilsammen 1000 sider ble også utgitt av bibelselskapet. Ordboken ble ferdig sist. Som siste eksempel under siste ordet har han setningen: «Nå er dette arbeidet mitt slutt, det er da godt.» Og under der, nederst på siste side, står det på gresk: «Ære være Gud!»

RETTELSE

I NOTM 1949 nr. 1 — hvis utgivelse ble sterkt forsert av hensyn til generalforsamlingen den 31. januar i år — er det dessverre kommet inn noen feil i misjonsprest *Otto Chr. Dahls* artikkel «Misjonæren studerer språket»:

Side 9, etter linje 7 skal det stå (hele dette avsnittet er falt ut): Når så den svarte tåken omkring en er blitt grå, en forstår ett og annet, og kan si det nødvendigste, så blir en ubønnhørlig satt i arbeid og må værsgod klare seg. Da blir det selve livets nødvendighet som tvinger en til stadig å arbeide videre, stadig lytte: Hva sier de? Hvordan sier de det? Og aldri blir en ferdig, så lenge en er på misjonsmarken.

Side 10, linje 22 står: l'en. Det skal være: d'en.

Side 13, linje 7: Etter «litteratur» settes punktum. Så skal det fortsette: Noe enklere er det gjerne når folket har skrift og litteratur på forhånd. Da må litteraturen osv.

Side 18, linje 7 står: vært. Det skal være: vart.

Artikkelen av pastor, dr. philos. *Herman Astrup Larsen* om «Banebrytere for misjonstanken blant de norsk-amerikanske lutheranerne» var oversatt til norsk av pastor H. Chr. Mamen.

Meldingen av *Det norske misjonsselskaps misjonærer 1842—1948* (s. 60—63), undertegnet H. C. M., var skrevet av pastor H. Chr. Mamen.